

REFERAT

9. februar 2023

Møde i Det Særlige Bygningssyn

Torsdag den 2. februar 2023 kl. 10.15 – 14.15

Slots- og Kulturstyrelsen, København, Hammerichsgade 14, 5. sal.

Mødelokale: 5.02

Det Særlige Bygningssyn
c/o Slots- og Kulturstyrelsen,
Center for Kulturarv,
Fejøgade 1, 2. sal
4800 Nykøbing F.

Mia Kroer Ræbild
Arkitekt Cand. Arch./Sekretær for
Det Særlige Bygningssyn
Dir. 33 74 52 68

Fra Bygningssynet deltog:

Formand, kulturarvschef, ph.d. Jens Toftgaard, arkitekt Jens Andrew Baumann, bestyrelsesmedlem BYFO Thomas Garth-Grüner, arkitekt Peter Hee, landskabsarkitekt Jens Hendeliowitz, byplanlægger Thina Wallin Jensen, seniorforsker Ulla Kjær, museumschef Frank Allan Rasmussen, Museumsinspektør Mette Slyngborg og stadsarkitekt Lisbet Wolters.

Afbud fra:

Professor MSO, arkitekt MAA Nicolai Bo Andersen og arkitekt Sara Aasted Paarup.

Fra Slots- og Kulturstyrelsen deltog:

Enhedschef Merete Lind Mikkelsen, arkitekt Amanda Andresen, arkitekt Tove Ekeberg, arkitekt Helle Schou Weile, arkitekt Liv Knøchel Jeppesen, arkitekt Anja Viinberg Jørgensen, arkitekt Michael Nørskov og arkitekt Mia Kroer Ræbild (referent).

DAGSORDEN

1. Referat af Det Særlige Bygningssynsmøde den 1. december 2022

Der var ingen bemærkninger til referatet.

1.1 Habilitet

Jens Andrew Baumann og Jens Hendeliowitz erklærede sig begge inhabile i forhold til dagsordenens pkt. 4.3 og forlod mødet under drøftelsen af dette punkt.

2. Meddelelser

2.1 Ændring i sammensætning af Det Særlige Bygningssyn

Formand Jens Toftgaard orienterede om, at Gemma Lalanda har valgt at træde ud af Det Særlige Bygningssyn.

2.2 Orientering om nye medarbejdere

Merete Lind Mikkelsen orienterede om, at to nye medarbejdere er blevet ansat pr. 15. januar 2023: arkitekt Anja Viinberg Jørgensen, der skal varetage planområdet og bistå arbejdet med verdensarven, samt arkitekt Michael Nørskov, som skal arbejde med sagsbehandling af de fredede bygninger. Endvidere er arkitekt Emma Hjortkjær Hundahl blevet fastansat.

2.3 Orientering om fakta fra 2022: opgørelse over fredninger, byggesager, klager etc.

Merete Lind Mikkelsen orienterede om årets arbejde med frednings- og byggesager i kontoret Fredede Bygninger.

2.4 Orientering om pressesager i afgørelsesfasen

Merete Lind Mikkelsen orienterede om, at Slots- og Kulturstyrelsen desværre ikke kan reagere på verserende pressesager i afgørelsesfasen, men at styrelsen er klar til at respondere så snart en afgørelse er sendt ud.

2.5 Orientering om Stærekassen, August Bournonvilles Passage 5, Københavns Kommune

Amanda Andresen orienterede om, at rådgiver Kjaer & Richter har udarbejdet en analyse af en alternativ placering til elevatoren i forbindelse med trapperummet til balletskolen, ved den eksisterende elevator F. Analysen viser i hovedtræk, at en udvidelse af den eksisterende elevator F ikke vil øge tilgængeligheden tilstrækkeligt. En elevator på denne placering vil alene være adgangsgivende til hovedreposer. Sidereposer vil alene skulle tilgås ved trappelifte. Elevatoren vil heller ikke kunne tilgå kælderen eller understøtte vareleveringen udefra. Hertil kommer, at elevatorstolens begrænsede størrelse umuliggør en venderadius inde i elevatoren samt at afstanden fra elevatoren til op- og nedadgående sidetrappe reduceres til henholdsvis 1,2 og 1,7 meter. Endvidere vil det buede vægpanel i damesiden skulle fjernes på 1. til 5. sal. Brugs-mæssigt vil denne placering af elevatoren både være adgangsvej for Balletskolen og Børneuniverset, hvilket kan give u hensigtsmæssig ventetid samt skabe forvirring for brugerne. På det grundlag har styrelsen vurderet, at arbejdet med placering af elevatoren i trappeløbet i Kongesiden bør fortsætte. Når det er videreudviklet forelægges det Bygningssynet igen.

2.6 Orientering om § 7 a: Brænderigården, Slotsgade 53, Slagelse Kommune og Kirkestræde 6, Køge Kommune

Merete Lind Mikkelsen præsenterede kort de to fredninger: Brænderigården, Slotsgade 53, Slagelse i Slagelse Kommune og Kirkestræde 6, Køge i Køge Kommune, som Slots- og Kulturstyrelsen mener skal omfattes af Bygningsfredningslovens § 7 a. Det Særlige Bygningssyn havde ingen indvendinger hertil.

2.7 Orientering om klagesager

Fredningssager:

Mia Kroer Ræbild orienterede om, at Kulturministeriets departement har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om ophævelse af fredningen af Fogdens Plads 14 og Rønne Allé 40, begge beliggende i Dragør, Dragør Kommune.

Kulturministeriets departement har ligeledes stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag på fredning af Duebrødre Hospital, Stændertorvet 1D, Roskilde, Roskilde Kommune.

Byggesager:

Endvidere orienterede Mia Kroer Ræbild om, at Kulturministeriets departement har omgjort Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag på bygningsarbejder vedr. etablering af toilet/badeværelse i et pulterkammer i tagrummet tilhørende lejligheden

beliggende i den fredede ejendom Frederiksgade 5, Sankt Annæ Øster Kvarter, København, Københavns Kommune. Styrelsen lagde blandt andet til grund for afslaget, at i henhold til normal praksis er styrelsen forbeholden over for etablering af nye bad/toiletrum i rum, der ikke tidligere har været benyttet som sådan, samt at styrelsen er særlig restriktiv i de tilfælde, hvor disse rum er beliggende på bygningens spidslofter, der aldrig har været tænkt indrettet til beboelse. Hertil kommer de bærende fredningsværdier, der beskriver at lejlighedernes plandisposition, herunder rummenes udstrækning og den hierarkiske opbygning og faste disponering, lejlighederne er født med, udgør et væsentligt træk ved bygningen, som i videst muligt omfang skal bevares.

Følgende stadfæstelser er alle stadfæstelser af byggesager, der udfordrer styrelsens praksis og faglige retningslinjer:

Kulturministeriets departement har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens betingede tilladelse til opsætning af varmepumpe på den fredede ejendom Svanninge Hospital/Stenhuset, Brahesvej 13, Faaborg-Midtfyn Kommune. Styrelsens tilladelse betingede bl.a. at tilslutningen mellem inde- og udedelen skulle ske igennem husets fundament så skæmmende rørføring på gårdfacaden undgås. Styrelsen lagde til grund, at de bærende fredningsværdier for Svanninge Hospital i det ydre blandt andet knytter sig til kampestensfacaden, og at fredningsværdierne i Svanninge Hospitals velbevarede kampestensfacade vil blive svækket, hvis der placeres en udvendig rørforbindelse på ydermuren.

Kulturministeriets departement har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag til etablering af kviste/tagvinduer i den næsten ubrudte tagflade mod Sankt Peders Kirkeplads i den fredede ejendom Sankt Peders Kirkeplads 3 og Kirkestræde 3, Næstved, Næstved Kommune. Styrelsen begrundede blandt andet afslaget med, at på grund af bygningens væsentlige alder, dens signifikans og markante beliggenhed, vægter styrelsen den ubrudte tagflade ud mod kirkepladsen meget højt.

Kulturministeriets departement har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag på dele af ansøgningen om bygningsarbejder i den fredede ejendom Bispegade 23, Ribe, Esbjerg Kommune. Slots- og Kulturstyrelsen afslog etablering af to kviste mod gården, etablering af to tagvinduer mod gaden samt fornyelse af den ældre hovedtrappe med afsæt i bygningens bærende fredningsværdier. De bærende fredningsværdier omfatter blandt andet i det ydre den ubrudte, teglhængte heltag samt i det indre den ældre hovedtrappe, der indgår som en del af bygningens hovedstruktur, hvorfor den skal bevares.

Kulturministeriets departement har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag på etablering af dørhul med dør og indvendig trappe i kakkelovnspladsen fra den store stue mod gaden til portkamrene i den fredede ejendom Strandgade 34 st., Christianshavns Kvarter, København, Københavns Kommune. Styrelsen begrundede blandt andet afslaget med, at ejendommen er en repræsentant for et grundmuret borgerhus fra 1700-tallet, der udviklede sig til en helstøbt købmandsgård og at de indvendige fredningsværdier blandt andet knytter sig til de ældre planløsninger, der kommer til udtryk i lejlighedernes opbygning med gadevendte stuer en suite, gårdvendte køkkener og toiletter samt trappens placering. Styrelsen vurderer, at etableringen af et

nyt dørhul med dør og trappe i kakkelovnspladsen vil medføre en u hensigtsmæssig sammenlægning af rum, idet der etableres en direkte forbindelse mellem lejlighedens fine stue og portkamrene, hvilket ændrer rummenes indbyrdes hierarki, hvorfor bygningens særlige kulturhistoriske fortælling og de bærende fredningsværdier svækkes.

Kulturministeriets departement har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag på udvidelse af seks vinduer i stueetagens base af granitkvadre mod Lille Torv i den fredede ejendom Lille Torv 6, Aarhus C, Aarhus Kommune. Styrelsen begrundet blandt andet afslaget med, at den fredede bankbygning i italiensk renæssancestil er blandt de fineste og mest velbevarede eksempler på en historicistisk bankbygning i Danmark. Hertil kommer de bærende fredningsværdier, der blandt andet knytter sig til bygningens enkle geometri og facadens komposition opdelt af en tung base beklædt med granitkvadre af forskellig farve adskilt med gesimsbånd fra det blanke murværk på de øvre etager, samt den taktfaste vinduessætning og vinduernes form med tvillingebuer. En udvidelse af vindueshullerne i stuetagen ville i det ydre betyde en markant ændring af bygningens facadekomposition samt fjernelse af oprindeligt murværk, granitkvadre og granitsålbænke, og i det indre ville det medføre en visuel ændring af ekspeditionslokalets oprindelige udtryk og fjernelse af originale paneler.

Endelig har Kulturministeriets departement stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag på etablering af legeplads på fredede næromgivelser til den fredede ejendom Nordgården, Hovedgaden 2-4, Dragør, Dragør Kommune. Styrelsen begrundede blandt andet afslaget med, at den ansøgte legeplads vil svække de arkitektoniske, kulturhistoriske og miljømæssige værdier, der knytter sig til bondegården og de fredede næromgivelser, da projektet i størrelse, udformning og materialer ikke understøtter bondegårdens og dens næromgivelser ellers traditionelle udtryk og miljø, der fortæller om den traditionelle bygningskultur på Amager.

Merete Lind Mikkelsen supplerede med oplysningen om, at Ulrik Swanenflügel er udpeget som ny faglig rådgiver for Kulturministeriets departement i klagesager.

3. Lister over byggesager i perioden 1. november 2022 til 2. januar 2023

Det Særlige Bygningssyn fik den 27. januar 2023 tilsendt svarene på de indkomne spørgsmål til byggesagslisterne.

- 3.1** Der var ingen yderligere spørgsmål til byggesagslisten.
- 3.2** Der var ingen spørgsmål til byggesagslisten med egne bygninger.
- 3.3** Der var ingen yderligere spørgsmål til klagesagslisten.

4. Byggesager

4.1 Charlottenborg, Kongens Nytorv 1, Københavns Kommune

(22/15077 forelagt af Tove Ekeberg)

Tilgængelighed

Det Særlige Bygningssyn har forståelse for ønsket om at forbedre adgangsforholdene for alle på Charlottenborg, som i dag blandt andet huser det Kongelige Danske Kunstakademis Billedkunstskoler.

Nordfløjen: Bygningssynet vil ikke modsætte sig, at der etableres en lodret forbindelse fra kælder til 2. etage i nordfløjen, i det tidligere trapperum. Bygningssynet kan dog ikke

tilslutte sig, at der installeres en elevator med overhøjde, der griber ind i tagrummet, som snittet viser.

Sydfløjen: Her foreslås etableret en lodret forbindelse fra kælder til tagetage ved at opstille en løfteplatform, hvor de nu nedtagne ildsteder/kaminer var placeret, således at de tidligere ildsteder danner ryg for den nye løfteplatform.

Det Særlige Bygningssyn kan ikke tage stilling til forslaget på det foreliggende grundlag, da Bygningssynet finder, at forslaget langt fra er tilstrækkeligt belyst i forhold til, hvilke indgreb det indebærer i de berørte rum, herunder hvilke fredningsværdier det påvirker.

Det Særlige Bygningssyn ønsker at få et evt. revideret forslag forelagt.

Istandsættelse af festsalen

Det Særlige Bygningssyn kan tilslutte sig en istandsættelse af salen samt forbedring af rummets ventilation. Om en genskabelse af balkonen vil være mulig, vil bero på, at det kommende forslag forholder sig til udviklingshistorien i rummet, og at en evt. ny balkon i detaljering og formgivning indskrives sig i denne historie.

Bygningssynet vil ikke afvise, at en balkon vil forbedre flowet i huset, men bemærker også, at det er en vanskelig opgave at finde en balance mellem de meget forskellige tidsepoker i bygningen.

Konklusion

Det Særlige Bygningssyn anbefaler helt overordnet, at der udarbejdes en tydelig restaureringsholdning, som drøftes med styrelsen. Holdningen kan herefter danne baggrund for et forslag, der kan forelægges Bygningssynet.

Det Særlige Bygningssyn ønsker at se Charlottenborg i forbindelse med næste møde.

4.2 Bankland, Holmens Kanal 2-10, Københavns Kommune

(22/18340 forelagt af Helle Schou Weile)

Det Særlige Bygningssyn har drøftet udformningen af palæets udtryk mod Kgs. Nytorv.

Bygningssynet finder overordnet, at der kan være en konflikt i den nuværende udformning af stueetagen i forhold til den oprindelige facade, tegnet af Harsdorff.

Således synes den oprindelige, mere lukkede facade, at danne en tungere basis for det imponerende søjleparti, og dermed have referencer til den klassiske tempelgavl, som kendes fra antikken. Den udformning, der blev gennemført først omkring 1880, hvor de høje vinduer i stueetagen blev isat, og senere i 1890, hvor den store ombygning blev gennemført og kældervinduerne herunder sløjftet, kan betragtes som en væsentlig ændring af den tunge base, hen mod en mere opløst underfacade.

Disse facadeændringer skete dels som en konsekvens af bygningens overgang til bank omkring 1890, dels efter tildækningen af Holmens Kanal samt etableringen af en ny promenade oven på denne, og i området omkring. De nye, høje vinduer tog blandt andet udgangspunkt i den tidligere bygning for Magasin, Hotel Du Nord, hvor bygningernes

udformning tilsammen omkransede den nye promenade og åbnede sig mod den med store vinduer.

Det Særlige Bygningssyn finder, at Erichsens Palæ med den helt særlige tempelgavl og de fritstående søjler, ville kunne drage nytte af en tilbageføring af vinduerne til traditionelle dannebrogsvinduer og dermed en tungere base, der ville kunne understøtte den visuelle virkning af tempelgavlen som oprindeligt.

Dog finder Bygningssynet, at der ved denne tilbageføring ville gå 140 års fortælling om bankens udvikling og betydning for samfundet tabt, ligesom det ville medføre omfattende ændringer af bygningens interiører, som f.eks. ved hævnning af gulvet i stuetagen og ændring af interne trapper, hvilket ville påvirke bygningens fredningsværdier. Desuden ville en sådan ændring påvirke de interiører fra omkring 1890, der stadig er bevaret i det store banklokale, og som forventes at kunne fremdrages og restaureres.

Bygningssynet har ligeledes drøftet etableringen af to dobbeltdøre i tempelgavlen, således at der etableres en dør henholdsvis mod vest og øst. Bygningssynet finder, at der med den påtænkte udformning, som store tunge fyldingsdøre, bygges videre på tempelgavlens arkitektur og historie. Der har tidligere været en dør i østgavlen, og Harsdorffs tegninger viser ligeledes en dør i tempelgavlens vestside.

Bygningssynet finder, at der ved en fremtidig istandsættelse af det store banklokale bør tages udgangspunkt i Levys interiør fra omkring 1890. Det Særlige Bygningssyn indstiller herfor, at der gives tilladelse til, at de høje vinduer fra samme periode bibeholdes. Bygningssynet anbefaler, at der arbejdes videre med detaljeringen af vinduerne, således at det sikres, at de tilpasses palæets arkitektur og historie optimalt, samt at belysningen af facaden ydes særlig opmærksomhed. Synet kan samtidig indstille, at der gives tilladelse til etablering af de to dørpartier i tempelgavlen.

4.3 Sophienberg, Rungsted Strandvej 219 og 221, Hørsholm Kommune (23/00874 forelagt af Liv Knøchel Jeppesen)

Det Særlige Bygningssyn er umiddelbart positivt over for udskiftning af de eksisterende pavilloner, da de ikke understøtter anlæggets fredningsværdier. Bygningssynet finder, at der kan arbejdes videre med det foreslåede projekts overordnede greb, der tager inspiration i traditionelle orangerier og pavilloner.

Pavillonerne i det forelagte skitseprojekt fremstår med de tre indrettede etager for dominerende i forhold til hovedbygningen. Projektet bør viderebearbejdes med fokus på bygningskroppens størrelse, lavere taghældning og en skærpet hovedgesims. Tagflader bør optræde uden tagvinduer, der illuderer bolig og skorstene bør udelades. Desuden finder Bygningssynet, at pavillonerne bør stå på en gennemgående sokkel, og at vinduesmotivet kan skærpes således, at det fremstår mere spinkelt og med en sprosseinddeling, der tager inspiration i traditionelle orangerier og pavilloner - evt. i en lysere farve.

Bygningssynet er opmærksom på, at de arkitektoniske tilpasninger vil medføre, at der ikke kan indrettes tre etager i pavillonerne.

Af hensyn til haveanlægget finder Bygningssynet, at adgange til boligerne bør ske fra den side af pavillonerne, der vender bort fra haveanlæggets midterakse. Der bør desuden arbejdes med en helhedsplan, som belyser adgangsvej, håndtering af parkering og affald m.m. og hvor pavillonerne integreres i haveanlægget ved bearbejdning af den grusbelagte flade foran pavillonerne.

Det Særlige Bygningssyn vil med disse anbefalinger indstille, at skitseforslaget videreudvikles og bearbejdes i tæt dialog med Slots- og Kulturstyrelsen med henblik på at indhente styrelsens godkendelse af projektet.

5. Aarhus Universitet – spørgsmål til Bygningssynets indstilling

Merete Lind Mikkelsen oplyste Bygningssynet om, at i et enkelt høringssvar til fredningen af Aarhus Universitet anføres det, at miljømæssig værdi er uretmæssigt inddraget som fredningskriterie:

”Aarhus Universitet er af den opfattelse, at det har karakter af en retsvildfarelse og dermed udgør en åbenbar juridisk og væsentlig fejl, når det Særlige Bygningssyn på trods af bygningsfredningsloven og praksis inddrager hensynet til miljømæssig værdi som fredningskriterium i vurderingen af, om de udpegede bygninger og det selvstændige landskabsarkitektoniske værk kan fredes.”

Styrelsen har derfor forespurgt Det Særlige Bygningssyn, hvordan synet forholder sig til den miljømæssige værdi.

Bygningssynet udtalte, at der både er store arkitektoniske, kulturhistoriske og miljømæssige værdier tilstede ved Universitetsparken, Vennelystparken og Aarhus Universitet, hvilket bygningsfredningsloven har til formål at værne. At alle tre ovennævnte værdier er blevet angivet i indstillingen til fredningen af Aarhus Universitet er dog en fejlformulering som Det Særlige Bygningssyn skal beklage.

Det Særlige Bygningssyn understreger, at synet ikke har lagt den miljømæssige værdi til grund for indstillingen om fredning af Aarhus Universitet. Bygningssynet har alene lagt de væsentlige arkitektoniske og kulturhistoriske værdier til grund, ligesom bygningsfredningsloven foreskriver.

6. Restaureringsseminaret 2023 – refleksioner

Det Særlige Bygningssyn udtrykte stor begejstring for Slots- og Kulturstyrelsens netop afholdte restaureringsseminar, hvor temaet var *”Fra fredning til formgivning – at arbejde med fredede bygninger”*.

7. Eventuelt

Det Særlige Bygningssyn opfordrer Slots- og Kulturstyrelsen til i højere grad at yde økonomisk støtte til udarbejdelse af analyser og restaureringsholdning for arbejder i fredede bygninger ejet af private bygherrer.